

INVESTITSIYA LOYIHALARINI JALB QILINGAN MABLAG`LAR ORQALI MOLIYALASHTIRISHNING ZARURLIGI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11403893>

Amonova Dilafrō`z O`tkurovna
TDIU, “Baholash ishi va investitsiyalar” kafedrası
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada investitsiya faoliyatini moliyalashtirish manbalari va usullariga oid nazariy ma`lumotlar, xususan investitsiya loyihalarini jalb qilingan mablag`lar ya`ni qimmatli qog`ozlar hisobidan moliyalashtirish, hamda buning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilingan.

Kalit so`zlar: Investitsiya loyihasi, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish manbalari, jalb qilingan mablag`lar, aksiya.

Bugungi kunda iqtisodiyotning turli sohalarida investitsiya loyihalarini turli manbalar hisobidan moliyalashtirish jarayoni dolzarb masalaga aylanib ulgurgan. Investitsion faoliyatni moliyalashtirish manbasini to`g`ri tanlash esa, faoliyat subyektlari orasidagi muhim masaladir. Shu maqsadda dunyoning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarida vas hu bilan birga O`zbekistonda ham qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Yuqoridagi fikrlarning isboti sifatida “O`zbekiston - 2030” strategiyasining 49-maqsadi “Mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini yanada oshirish va qimmatli qog`ozlar bozorini jadal rivojlantirish” ni ko`rishimiz mumkin. Ushbu maqsad doirasida qator vazifalar mavjud, shulardan erkin muomaladagi qimmatli qog`ozlar savdolari hajmini 8 milliard dollarga yetkazish; pay va venchur jamg`armalar faoliyatini yo`lga qo`yish orqali portfel investitsiyalar hajmini 2 barobarga oshirish; 40 ta davlat ishtirokidagi korxonalar aksiyalarini “Xalq IPO”siga chiqarish, aholini IPOda qatnashishini rag`batlantirish mexanizmlarini joriy qilish kabilar mavzuning dolzarbligini belgilaydi[1].

Bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsion loyihalarni moliyalashtirish quyidagi manbalar hisobiga amalga oshirilmoqda:

1. Investorning o`z moliyaviy resurslari va ichki xo`jalik rezervlari (foyda, amortizatsiya ajratmalari, maxsus zahira fondlari);

2. Investorning qarz mablag‘lari (bank krediti, byudjet krediti, obligatsiya bo‘yicha qarzar);

3. Jalb qilingan moliyaviy resurslar (aksiyalarni sotish, mehnat jamoasining pay va boshqa ko‘rinishdagi badallari, yuridik va jismoniy shaxslarning pay va boshqa badallari);

4. Budjetdan investitsion assignatsiyalari (mahalliy, davlat va byudjetdan tashqari fondlar mablag‘lari).

5. Chet el investitsiyalari (chet el kreditlari, to‘g‘ridan-to‘g‘ri chet el investitsiyasi, qo‘shma korxonalar ko‘rinishida);

6. Lizing va seleng (investitsion loyihalarni moliyalashtirishning bir turi bo‘lib, asbob- uskuna, transport vositalari, bino va inshootlarni ijariga yoki intellektual mulkdan foydalanish huquqini berish tushiniladi) .[2]

Ushbu moliyalashtirish shakllari va manbalarining har biri o‘zining ijtimoiy siyosiy va iqtisodiy jihatlariga ega, shu sababli investitsion loyihalarni moliyalashtirish shakllarini tahlil qilib eng qulay shakl va usul tanlanadi.

Agar korxonada investitsiya faoliyatini moliyalashtirishda o‘z mablag‘lari yetarli bo‘lmasa, bunday holda, korxonada mablag‘larni qimmatli qog‘ozlar chiqarish yoki bank krediti orqali jalb qilishi mumkin. Investitsion loyihalarni moliyalashtirishning keng tarqalgan va moliyalashtirishning asosiy manbalaridan bo‘lib, qimmatli qog‘ozlarni emissiya qilish hisoblanadi.

Qimmatli qog‘ozlar chiqarish, investitsiyalarni moliyalashtirishda markazlashgan mablag‘lar va bank kreditlarining hissasini pasayishiga olib keladi.

Jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan xarid qilinadigan qimmatli qog‘ozlar ichida keng tarqalgan turi aksionerlik jamiyatlari tomonidan chiqariladigan aksiyalardir.

Aksiya - bu korxonada mulkiga aksionerlarning qo‘shgan xissasini tasdiqlovchi hujjat. Aksiyalar bo‘yicha daromadlar dividend shaklida olinadi. Aksiyalar chiqarish orqali zarur bo‘lgan pul mablag‘lari jalb qilinadi. Aksionerlik kapitalini shakllantirishda ikki xil aksiya emissiya qilinadi: oddiy va imtiyozli aksiyalar.

Oddiy aksiya — aksionerlik jamiyatini boshqarishni huquqini beradi (aksionerlarning umumiy yig'ilishida qatnashish, dividend olish huquqi, jamiyatni likvidatsiya qilayotganda aksiyalar qiymatiga teng miqdorda korxonada mulkini olish). Barcha oddiy aksiyalarning nominal qiymati bir xil bo'lishi lozim.

Imtiyozli aksiyalar ovoz berish xuquqiga ega bo'lmaydi, lekin uning afzallik tomoni shundaki, u aksionerga oldindan ma'lum bo'lgan, qat'iy belgilangan foiz bo'yicha daromad bilan ta'minlangan bo'ladi. Daromad hajmi aksionerlik jamiyati faoliyat natijasiga bog'liq bo'lmaydi.

Korxonalar o'z investitsiya faoliyatini jalb qilingan mablag'lar hisobiga moliyalashtirish uchun bir qator imtiyozlar joriy etildi, xususan, yuridik shaxs bo'lgan aksiyadorning o'tgan yillarning taqsimlanmagan foydasini ustav fondini (kapitalini) ko'paytirish uchun yo'naltirish chog'ida qo'shimcha aksiyalar qiymati yoki aksiyalarning nominal qiymatini ko'paytirish tarzida olingan daromadlari (foydasini) soliq solish obyekti bo'lmaydi[3].

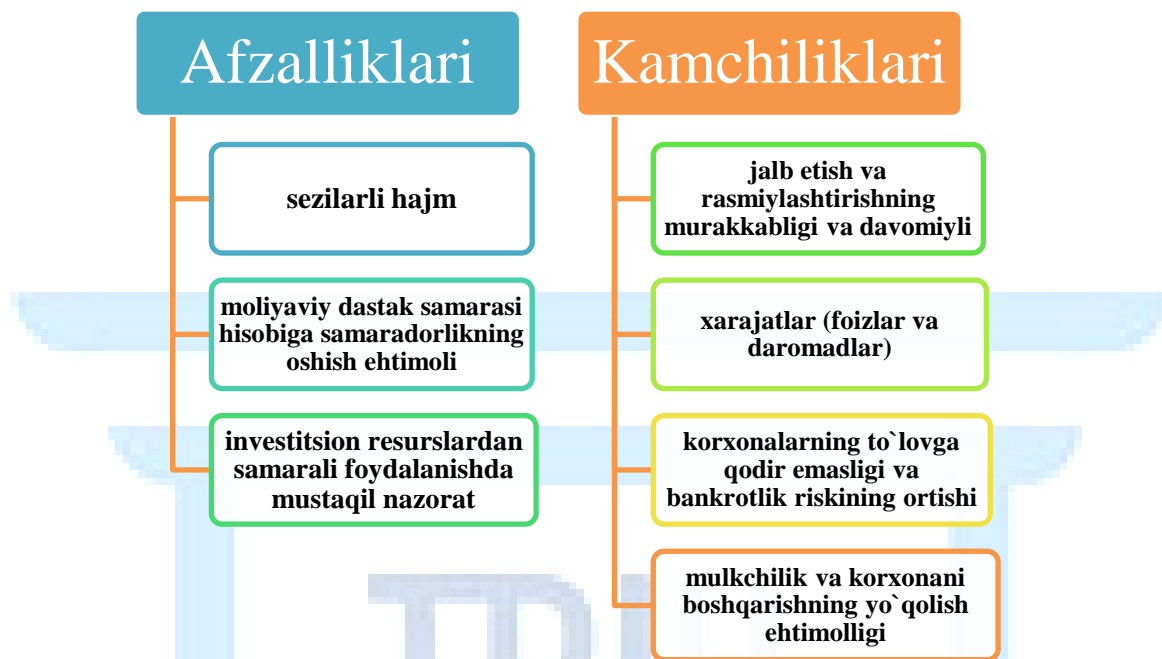
Investorning jalb qilingan moliyaviy resurslari tarkibini quyidagi 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. Investorning jalb qilingan moliyaviy resurslari. [4]

Yuqoridagi 1-rasmda ko'rsatilgan investorning jalb qilingan moliyaviy resurslardan foydalanishning bir qator afzallik va kamchiliklari mavjud. Buni biz 2-rasmda ko'rishimiz mumkin.

QARZ VA JALB QILINGAN MABLAG'LARNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI

2-rasm. Qarz va jalb qilingan mablag'larning afzalliklari va kamchiliklari. [4]

Yuqorida ko'rsatilgan afzallik va kamchiliklar investor tomonidan tahlil qilinishi lozim va shu asosda zarur qarorlar qabul qilish kerak bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda asosan 6ta manbadan foydalaniladi. Moliyalashtirish manbasi esa, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish usullariga ko'ra tanlanadi. Biz yuqoridagi tahlillar asosida investitsiya loyihalarini jalb qilingan mablag'lar hisobidan moliyalashtirishning nazariy asoslarini o'rganib chiqdik va mazkur yo'l tanlanganda investor bir qator afzallik va kamchiliklarga duch kelishini ko'rib chiqdik. O'zbekistonda bu sohaning rivojlantirilishi natijasida investor o'z loyihasini moliyalashtirishini diversifikatsiyalaydi va bu riskni pasaytirishga sabab bo'ladi. Shu maqsadda mazkur moliyalashtirish usulini qo'llab quvvatlovchi mexanizmni ishlab chiqish o'rinni bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi PF-158-son Farmoni.
2. Nasirov E.I., Shadiyeva D.X., Asamxodjayeva Sh.Sh, Yunusova S.B. Investitsiya va innovatsiyalar. Darslik. – T.: Iqtisod-moliya, 2022. – 346 b.
3. Zoyirov L.S, Asamxodjayeva Sh.Sh, Yunusova S.B. Investitsiya. Darslik. – T.: Iqtisod-moliya, 2019. – 652 b.
4. Muallif tomonidan tayyorlandi.